

Den foreliggende bog minder derfor ikke om Brandt/Klüver: *Geschichte Schleswig-Holsteins* (7. udg. 1976) og den store *Geschichte Schleswig-Holsteins* i 10 bind påbegyndt i 30'erne som vi endnu venter afslutningen på. Man skal ikke hos Gregersen vente at finde engagementet fra A. D. Jørgensens uforglemmelige *Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie* (8. oplag 1946, ny udg. 1981), og hans bog vil selvsagt ikke kunne overflødiggøre den ældre, grundlæggende *Sønderjyllands Historie fremstillet for det danske Folk* (I-V, 1930-33), ja knap nok Troels Finks kortere, præcise oversigt over udviklingens hovedlinjer, *Rids af Sønderjyllands Historie* (3. udg. 1955). *Slesvig og Holsten før 1830* er lettilgængelig ved sin opdeling af teksten i korte afsnit, ved brugen af billeder og en række kort, stamtavler og oversigter. Som vanligt i populære fremstillinger afspejler teksten i ringe grad uenighed mellem forskerne, men nyere undersøgelser er der dog i rimeligt omfang taget hensyn til. Som helhed kommer læseren ikke ud for de store overraskelser, men der er tale om en redelig skildring som den forudsætningsløse læser vil kunne drage nytte af.

Esbén Albrechtsen

Nord- og Sydslesvig. Turistkort og historisk-geologisk kort med tilhørende tekst. Plancenter Fyn ApS, 1981. 49,50 kr.

For den historisk interesserede rejsende i Sønderjylland foreligger nu et godt kort. På den ene side er det et turistkort i målestokken 1:200.000 med veje, seværdigheder, overnatningsmuligheder m.v. Kortet på den modsatte side angiver med forskellige farver Sønderjyllands landskabstyper, og desuden fanger øjet 217 små røde tal. De henviser til et medfølgende teksthæfte (19. s.) der på dansk og tysk indeholder en kort skildring af landskabets geologiske udvikling og notiser om historiske og arkæologiske seværdigheder. De historiske oplysninger skyldes universitetslektor Karl-Erik Frandsen.

Esbén Albrechtsen

John Prest: The Garden of Eden. The Botanic Garden and the Re-Creation of Paradise. New Haven and London, Yale University Press, 1981, II+122 s. Ill. Dkr. 361.

I denne meget smukt illustrerede bog søger forfatteren at give en oversigtlig fremstilling af havekunstens idéhistorie. Han begynder med en sammenligning mellem Edens Have og oldtidens andre guldalder-forestillinger (kap. 1), diskuterer dernæst kirkefædrenes opfattelse af disse forestillinger og udviklingen af kristne symboler i havekunsten (kap. 2). Diskussionen om, hvorvidt Edens Have forsvandt totalt ved syndfloden eller dens indhold blev spredt ved denne hændelse, behandles i forbindelse med de store opdagelsesrejser i renaissance (kap. 3). De nye opdagelser gav et større indblik i skabningens mangfoldighed og gjorde det muligt at samle alt (også dyr) fra de fire verdensdele i en botanisk have – et genskabt Paradis. De tidligere undervisningshaver havde kun omfattet de fra klassikerne kendte medicinske planter (kap. 4). Herefter beskrives – uden at det udtrykkeligt bemærkes – kun engelske forhold. John Evelyns haveteorier omtales, og parker og haver i kolonierne og hjemlandet beskrives. Havernes betydning for lægekunsten, specielt signaturlæren, omtales (kap. 5).

Frugthavernes udvikling, dels som frugtleverandører, dels som pryd- og beskyttelsesplantninger, gennemgås. De omhyggelige plantevalg, der skal sikre, at man har såvel blomstrende træer som frugt hele vækstsæsonen, og troen på at alt kunne klares ved kunstig varme – hvilket bidrog væsentligt til drivhusets udvikling – forklares som tro på det mulige i, og forsøg på, at genskabe en Edens Have, og som forsøg på at genvinde uskyld ved at spise

frugt. Frugt ansås for uskyldsfremmede p.gr.a. af den formodede ukønnede formering (kap. 6). I kap. 7 nævnes, at det væsentligste træk ved de botaniske haver var, at de i modsætning til den syndige natur var ordnede og nivellerede, som naturen var det før syndefaldet. Ideen om den uskyldige (asexuelle) have varede dog ikke det 17. årh. ud, idet den kønnede formering påvistes i slutningen af århundredet. Man indser også i det 18. årh. at man ikke kan få alle planter til at gro på eet sted, og den rejsende botaniker afløser den samlende. I slutningen af det 17. årh. åbnes den lukkede have, og den formelle have, der ved alléer føres ud i det omgivende landskab, udvikles og demonstrerer menneskets magt over naturen. Efterhånden udvikles inden for de overordnede akser og alléer – i takt med at naturen ikke mere anses for syndig – arrangerede »naturlige« haver, der efterhånden tager tæten fra alléerne, og den engelske »naturlige« havestil opstår.

Bogens afgørende svaghed er, at den ser alt fra et eksklusivt engelsk synspunkt. I de første kapitler omtales til husbehov franske, hollandske og italienske haver, men fra renaissanceen næsten udelukkende engelske haver, havebogsforfattere og digtere. Det fører f.eks. til, at Prest kommer til at beskrive den »franske« havestils fremkomst som et resultat af Whigaristokratiets sejr i 1688. Det er næppe forkert, at anlæggelsen af mange store parker i denne stil kan hænge sammen hermed, men selve stilens opståen og udvikling på kontinentet berøres overhovedet ikke. Et andet minus er, at forfatteren er ret karrig med tidsangivelser, og da teksten er udformet således, at man let får det indtryk at de forskellige havetyper afløser hinanden, bliver bogen lidt vildledende på dette punkt. Det er naturligvis rigtigt at den engelske landskabshave opstår senere end den franske »formelle« have, men det betyder ingenlunde, at man ophører med at anlægge og udvikle haver i denne stil, ligesom middelalderens og renaissanceens hortus conclusus også i dag lever i bedste velgående.

Nogle regulære fejl har forfatteren også begået, specielt i omtalen af havernes betydning for botanikkens udvikling. Han hævder at de botaniske haver er vigtigere for botanikkens udvikling end herbarierne. Det forholder sig nærmest omvendt. Typificeringen er stadig i dag afhængig af herbarieeksemplarer – ikke af havernes blomster. Denne skik er opstået i det 16. årh., hvor man blev klar over, at man verbalt ikke kunne beskrive en plante så nøjagtigt, at fejl kunne undgås; var der tvivl om et navn, kunne man sende et presset eksemplar. Denne praksis er stadig anvendt og en af de væsentligste rutiner på ethvert botanisk museum.

I beskrivelsen af haven som et dydsbefordrende sted (s. 91) oplyser forfatteren at Nehemiah Grew opdagede planternes kønnede formering. Det er forkert. Grew citerer Millington for at have fremsat en hypotese herom, som Grew selv accepterer, men først Camerarius leverer et egentligt bevis (1694). På samme side forsøger Prest at overbevise læseren om at Linnés system mødte megen modstand, netop fordi det var baseret på planternes kønnede formering. Det er korrekt at Camerarius' observationer mødte modstand af denne grund, men de var stort set overstået, da Linné fremsatte sit system. Siegesbeck modsatte sig dog systemet af moralske grunde, hvad Prest burde have nævnt som støtte for sin påstand; i stedet hævder han, at Tournefort stadig i midten af det 18. årh. kritiserede Linnés system. Linné fødtes i 1707 og Tournefort døde i 1708, så jeg tror ikke på det. I samme forbindelse nævner Prest, at Linnés system ikke blev accepteret af Philip Miller før i 1759. Når man tager i betragtning at *Species Plantarum* udkom i 1753 og Miller måtte ændre 2. udgave af sin *Gardner's Dictionary* totalt for at tilpasse den til Linnés system, kan man dårligt forlange, at han skulle have accepteret systemet hurtigere.

Trods disse fejl – og et par stykker til – er bogen læseværdig; forfatteren påpeger sammenhænge man normalt ikke ofrer tilstrækkelig opmærksomhed, og bogen er hyppigt morsom. Bogens form og udstyr kunne tyde på, at den er tænkt som en populær fremstilling. Som sådan kan den ikke anbefales, da dens ensidige engelske orientering som

nævnt fører til en fordrejning af fremstillingen, som næppe vil forvirre en fagmand, men som kan være svær at erkende for den læge læser.

Peter Wagner

Jes P. Asmussen: Islam. Verdens religioner, red. af Arild Hvidtfeldt. København, Politikens forlag 1981. 408 s., ill. 288 kr. indb.

I 1928 fremhævede afdøde professor Johs. Pedersen, at den klassiske, historiske periodedeling er endnu mindre relevant for Islams historie end den er for den europæiske kultur, men også, at der ud af mødet med moderne europæiske livsformer »endnu ikke (er) fremgået nogen ny positiv type, som kunde skabe en ny epoke for Islams kultur« (Islams Kultur. Kbh. 1928, s. 7 f.). Om efterkrigstidens islamiske opbrud peger frem mod en »ny positiv kulturtype« får stå hen. Professor Arild Hvidtfeldt påpeger i sin introduktion til det nye Islam-værk, at liberale strømninger stadig uafklaret brydes med kompromisløs og aggressiv afvisning af vestlig kulturindflydelse; andre brydninger kunne utvivlsomt føjes til, politiske aversioner, økonomiske interesser osv.

Behovet for seriøs og sagkyndig orientering for skandinaviske læsere er indiskutabelt. Hvidtfeldt betoner (s. 9 f.) netop emnets »brændende aktualitet«, men også, at den religionshistoriske litteratur er sparsom, selvom aktualiteten gør det mere nødvendigt end nogensinde, at ikke-muslimer forstår den totale livsholdning, Islam er, dens forudsætninger og indre struktur. Det er under disse dobbelte forudsætninger, religionshistoriske og aktuelle, at professor Jes Peter Asmussens bog må vurderes. Opgaven er dobbeltsidig (og vel også lumsk), men ingen er på forhånd bedre rustet til at løse den end forf. Bogen er derimod ikke i første række historisk, og dens historiske indledning, skrevet af Lars Hedegaard Jensen (»Islams bedrifter«, s. 11-46) er vel endda dens svageste.

Værkets anlæg kan ved første øjekast måske synes noget uoverskueligt, men følger i virkeligheden nøje dets funktion. Kun enkelte steder har den systematiske opbygning medført en vis inkonsekvens. Den historiske redegørelse for det ældre kalifat (s. 26 f.) udbygges senere i mere ajourført form (s. 310-17). På noget lignende måde betoner de indledende kapitler med rette Islam som et helhedssystem, som kræver muslimen helt og udelt, og som betoner Allahs barmhjertighed og profetens ubetingede autoritet (s. 58-79). Helheden – det færdige system – nedbrydes blot senere (s. 253-91) af religionshistorikerens analyse af stadierne og elementerne i Muhammeds forkyndelse; det gælder navnlig hans tidlige dommedagsvisioner, som forbinder Allahs forfærdende almagt med menneskets ansvar i den spænding, som måske netop var det bærende i forkyndelsens tidligste stadier. Teolog var Muhammed ikke, men måske nok så meget et stykke af en mystiker.

Med rette fremhæver Jes P. Asmussen adskillige gange (f.eks. s. 58 ff.), at Islam principielt er en afsluttende og afsluttet åbenbaring, en total livsholdning, som kræver absolut hengivelse og underkastelse under gud, hvis barmhjertighed oftere fremhæves. Det er krav, som er væsensforskellige fra europæisk livsholdning, ikke blot (som det understreges) fordi den ikke adskiller tro og samfund/stat, men også fordi vi er vant til (og stadig med betydelig ret) at anskue Islam som et samfund, der ikke som det moderne, europæiske bevæger sig i rationelle eller planlagte baner, men (ligesom andre mellemøstlige samfund) helt grundlæggende er traditionalistisk; her forstået som et samfund, der kræver opbygning og funktioner på traditionens grundlag, undertiden endda nærmer sig fundamentalisme.

Forf. strejfer dette aspekt (navnlig i forbindelse med hanbalismen og wahhabismen), men fremhæver dog også som et gennemgående og stærkere accentueret træk *idjtihad*, evnen og viljen til selvstændig og rationel argumentation indenfor de grundlæggende rammer som